

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v055.2024.12>

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийнятий в ЄС GDPR (Загальний регламент про захист даних) [7] визначає права споживачів на конфіденційність даних у розділі 3, що в найширшому розумінні стосуються таких вимог: прозорість використання даних; доступ до особистої інформації за проханням власника; право

вимоги видалення або виправлення даних для точності; право заперечувати проти обробки даних та обмежувати обробку; право на надання своїх даних у стандартному форматі, який може бути переданий для інших потреб.

Незважаючи на досить нетривалу дію вказаного акту, очевидним є його вплив на якість захисту право споживачів у сфері, що підтверджується низкою позовів, що розглядаються в межах Суду ЄС, в тому числі щодо великих світових компаній, таких як Google, Meta, тощо [8; 9; 10].

В досліджуваному контексті варто визначити особливості права на захист персональних даних та прав споживача на захист, що визначаються різними нормативними актами в межах ЄС. Так, GDPR гарантує «фундаментальні права та свободи» суб'єктів даних (тобто, фізичних осіб) зокрема, це стосується їх права на захист персональних даних, не обмежуючи та не забороняючи «вільний рух персональних даних» (ст. 1(2) і (3) GDPR). Суб'єктами таких даних можуть бути і споживачі, коли захист даних впливає на обробку персональних даних приватними компаніями. Основні положення про захист даних належать до первинного права в рамках правової системи ЄС. Зокрема, після введення в дію Лісабонського договору захист даних було визнано основним правом в межах Хартії основних прав ЄС [11].

В свою чергу, метою споживчого права є захист свідомого вільного вибору споживачів, коли вони придбавають (замовляють, отримують) продукцію для особистих потреб, не пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності. Законодавство про захист прав споживачів передбачає санкції за несправедливі договірні умови, які можуть ввести в оману споживачів і, таким чином, зашкодити їхньому вільному вибору [12]. Що стосується сфери застосування, то законодавство про захист прав споживачів охоплює договірні відносини між суб'єктами підприємницької діяльності та кінцевими споживачами. Подібно до захисту даних, право на високий рівень захисту споживачів також включено до Хартії основних прав ЄС. Однак, законодавство про захист прав споживачів є менш гармонізованим на рівні ЄС, ніж законодавство про захист даних з точки зору вторинного законодавства. Протягом останніх десятиліть ЄС прийняв низку Директив для гармонізації національного споживчого законодавства, проте на національному рівні все ще існують розбіжності, зокрема щодо питань забезпечення виконання зобов'язань [13], а також оновлених правил відшкодування шкоди, завданої дефектом продукції.

Якщо об'єднати вказане нормативне регулювання, то до права споживача у сфері захисту персональних даних належатимуть: надання згоди на використання даних; доступ до персональних даних; виправлення помилок в персональних даних та супутніх документах, що опосередковують споживчі відносини; видалення записів та персональних даних; обмеження способів обробки та поширення персональних даних, тощо.

Що стосується надання згоди на використання даних, то воно включає в себе вимоги щодо поінформованості споживача про те, з якої метою і які дані збирає суб'єкт підприємницької діяльності, як ці дані будуть використовуватись, зберігатись та охоронятись і чи будуть вони передані третім особам та за яких умов. До прикладу, при замовленні інформації про споживача на онлайн платформі, якщо базово в налаштуваннях вказується згода на отримання рекламних матеріалів від продавця, це є порушенням законодавства про захист персональних даних. Однак власне, саме така система по суті законодавчо регламентована в національному правопорядку, коли презюмується згода на отримання контенту, тоді як для відмови від нього, необхідно вчинити додаткові дії.

За GDPR суб'єкт підприємницької діяльності має повідомити споживача про можливість передачі частини або усіх персональних даних третім особам. Наприклад, веб-сайт порівняння страхування повинен мати можливість передавати деякі ваші контактні дані та історію кермування транспортним засобом страховим компаніям. Якби вони цього не мали можливості зробити, вони б не змогли показати вам жодних пропозицій та порівняти їх. Разом із тим, часто з такими даними щодо досвіду кермування та виду транспортного засобу, можуть передаватись також контактні дані особи, що призводить потім до отримання непогоджених рекламних пропозицій від страхових компаній. В цій ситуації також, до прикладу, в вітчизняних реаліях, викликає занепокоєння отримання персональних контактних даних фізичної особи, яка реєструється суб'єктом підприємницької діяльності, коли протягом найближчого часу така особа отримує велику кількість рекламних пропозицій від банків щодо переваг відкриття рахунку у їх установі.

Споживач також наділений правом вимоги у суб'єкта підприємницької діяльності переліку та змісту інформації, яку він зберігає про нього, включаючи запис про те, як і коли споживач дав свою згоду на її використання. Право на обмеження обробки персональних даних переважно означає,

що споживач може вимагати у суб'єкта підприємницької діяльності не використовувати інформацію, а лише володіти нею. Така ситуація можлива, коли така інформація була потрібна в минулому, договірні відносини були припинені, разом із тим персональні дані такий суб'єкт зберігає.

Нова редакція Закону України «Про захист прав споживачів» передбачає низку заходів для посилення захисту персональних даних споживачів. Так, суб'єкти підприємницької діяльності зобов'язані вимагати від споживача лише ті дані, які необхідні для укладення договору або виконання зобов'язань (зокрема, прізвище, ім'я, по батькові, номер телефону, адресу електронної пошти тощо). Ці персональні дані не можуть використовуватись з іншою метою, ніж для виконання договору.

Крім того, виключно за згодою споживача на його електронну адресу може надходити інформація про продукцію або пропозиції щодо купівлі іншої продукції. Споживач має право відмовитися від отримання таких повідомлень у майбутньому. Також для запобігання несанкціонованому доступу до персональних даних, Закон також включає альтернативні механізми їх захисту, такі як додаткові засоби автентифікації споживача, які можуть бути застосовані сторонами договору за їх згодою.

Разом із тим, на наше переконання, відсутність системної роботи із обізнаністю споживачів щодо їх прав у досліджуваній сфері, не дозволяє на повну використовувати потенціал GDPR. Досить рідко споживач, надаючи згоду на обробку персональних даних, перевіряє перелік тих даних, який має намір збирати платформа. Ще рідшими є випадки, коли споживач може звертатись до власника платформи з вимогою пояснення доцільності збору тієї чи іншої інформації. Нова редакція Закону України «Про захист прав споживачів» [6], що наразі не вступила в силу, в межах ст. 23 визначає особливості захисту персональних даних під час здійснення електронної комерції, крім того, визначаючи захист персональних даних одним із принципів захисту прав споживачів (ст. 3).

Однак сьогодні непоодинокими є випадки, коли споживач, укладаючи договір споживчого кредиту, надаючи свої персональні дані банку або іншій фінансовій установі, отримує з часом низку пропозицій від інших банків та фінансових установ, що може означати незаконну передачу таких даних банком, коли таке застереження не вписане в умови договору. З іншого боку, дого-

вори споживчого кредиту, що переважно є договорами приєднання, мають у своєму тексті серед переліку прав банківської установи, право на передачу даних споживача третім особам, що споживач може не взяти до уваги, підписуючи сам текст договору. Звичайно, це не знімає відповідальності в тому числі, із споживача, за збереження конфіденційності його персональних даних, однак, це підсилює питання потреби особливої уваги до освіти споживача та його інформування про права та обов'язки за споживчими договорами.

До питання освіти споживача в ЄС досить серйозне ставлення, на відміну від національної системи праворегулювання та правозастосування [6]. Проведені в ЄС дослідження дозволити сформулювати такі основні рекомендації в цій сфері:

а) централізований підхід до освіти споживачів може мати кілька переваг як для споживачів, так і бізнесу. За допомогою національної стратегії політики можуть бути визначені пріоритетні сфери та цілі, а також визначене доступне фінансування та сфери, де є потреби у вдосконаленні;

б) має бути спрощена співпраця між бізнесом, громадським сектором та державою в цій сфері. Такий підхід може призвести до більш ефективного використання ресурсів, створення елементів ефективного та функціонального навчання.

в) держава має сприяти доступу до довгострокового фінансування для суб'єктів, що можуть здійснювати навчання споживачів із забезпеченням його безперервності та підтримки;

г) освіта споживачів повинна бути вбудована в шкільні та університетські програми. Це гарантує, що молоде покоління з раннього віку буде ознайомлене з відповідною інформацією про свої права, допоможе їм розвивати довготривалі навички для пошуку на ринках та прийняття поінформованих рішень про покупку протягом усього життя як свідомих споживачів, а також свідомого та обережного поширення персональних даних.

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто відзначити, що право споживача на захист персональних даних носить комплексний характер не лише з точки зору правового регулювання, але і з точки зору змісту, де в межах цього права споживач наділяється повноваженнями, що можуть бути не лише прямо, а й побічно пов'язані із договірними відносинами із суб'єктом підприємницької діяльності. Вказана специфіка ставить перед законодавцем додаткові виклики з точки зору конструктивності та ефективності правового регу-

лювання. Тому, на нашу думку, найбільш вдалим видається варіант об'єднання усіх норм у досліджуваній сфері в межах законодавства про електронну комерцію з виділення окремого права в переліку законодавства про захист прав споживачів для посилення його значення. Тим більше, на наше переконання, збір персональних даних може відбуватись не лише під час укладення договорів в межах електронної комерції.

Крім того потребує додаткової уваги питання освіти споживачів, в тому числі в сфері знань про захист персональних даних. Вказані нами напрямки, за якими працює ЄС у сфері поши-

рення знань щодо захисту персональних даних, мають бути запроваджені і в національній правовій системі. Звісно, в умовах повномасштабного вторгнення держава здебільшого не може дозволити виділяти фінансування на додаткові освітні процеси, разом із тим, мова може йти про навчальні курси або ж складові навчальних курсів на різних освітніх рівнях. Ми переконані, що саме з освіти можна починати говорити про свідомий захист персональних даних, свідоме споживання, що відповідатиме вимогам законодавства ЄС у цій сфері, а також духу споживчої культури в межах європейського простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council of 27 October 2004 on cooperation between national authorities responsible for the enforcement of consumer protection laws (the Regulation on consumer protection cooperation). *Official Journal*. L 364. 9.12.2004. p. 1–11.
2. A Digital Single Market Strategy for Europe : Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions URL: <http://www.garfield.library.upenn.edu/essays/v5p621y1981-82.pdf> <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1447773803386&uri=CELEX%3A52015DC0192> (data accessed: 16.10.2024).
3. Regulation (EU) 2017/2394 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2017 on cooperation between national authorities responsible for the enforcement of consumer protection laws and repealing Regulation (EC) No 2006/2004. *Official Journal*. L 345. 27.12.2017. p. 1–26.
4. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 року № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення : 21.10.2024).
5. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 року № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення : 21.10.2024).
6. Про захист прав споживачів : Закон України від 10.06.2023 року № 3153-IX (не набрав чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (дата звернення : 21.10.2024).
7. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення : 21.10.2024).
8. Facebook подав до суду на антимонопольні органи ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/07/28/7112596/> (дата звернення : 21.10.2024).
9. Суд ЄС підтримав Google у справі щодо «права на забуття». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/09/24/7101119/> (дата звернення : 21.10.2024).
10. Право на забуття та Суд ЄС: не лише судові рішення може бути доказом недостовірності інформації, яку ви хочете видалити з Google <https://dslua.org/publications/pravo-na-zabuttia/> (дата звернення : 21.10.2024).
11. Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Official Journal*. 2012. 26, 2012. P. 391–407.
12. Albors-Llorens Albertina Cf. Competition and Consumer Law in the European Union: Evolution and Convergence. *Yearbook of European Law*. 2014. P. 1-31.
13. Botta M., Wiedemann K. The Interaction of EU Competition, Consumer, and Data Protection Law in the Digital Economy : The Regulatory Dilemma in the Facebook Odyssey. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0003603X19863590> (data access : 21.10.2024).
14. Study of consumer education initiatives in the EU. Final report. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/consumers/consumer-protection-policy/consumer-education-and-local-advice-initiatives_en (data access : 21.10.2024).

Жмеренецький Олексій Сергійович

Право споживача на захист персональних даних в умовах наближення правопорядків України та ЄС

В статті досліджуються особливості права споживача на захист персональних даних в умовах наближення правопорядків України та ЄС.

Автором проаналізовано законодавство України та ЄС у сфері захисту персональних даних та захисту прав споживачів, визначено співвідношення вказаних актів, а також проблематику національного законодавства.

Автор вказує, що до права споживача у сфері захисту персональних даних належатимуть: надання згоди на використання даних; доступ до персональних даних; виправлення помилок в персональних даних та супутніх документах, що опосередковують споживчі відносини; видалення записів та персональних даних; обмеження способів обробки та поширення персональних даних, тощо.

Окрему увагу приділено особливостям надання згоди на використання даних, що включає в себе вимоги щодо поінформованості споживача про те, з якої метою і які дані збирає суб'єкт підприємницької діяльності, як ці дані будуть використовуватись, зберігатись та охоронятись і чи будуть вони передані третім особам та за яких умов.

